

Σχόλιο στην αυτοδιοίκηση της Εκκλησίας της Ελλάδος

Χρήστος Αλεβίζος

Δικηγόρος, Εκπαιδευτής Ενηλίκων, LL.M, MSc

Το ζήτημα της θρησκευτικής αυτοδιοίκησης αποτελεί μια διαρκώς επίκαιρη συζήτηση στις σχέσεις κράτους – εκκλησίας. Εν προκειμένω θα πραγματοποιηθούν ορισμένα σχόλια πάνω στη θρησκευτική αυτοδιοίκηση και την πραγμάτωσή της στην εθνική έννομη τάξη.

Κατά πρώτον, αναφέρεται η υπ' αρ. 3003/2014 ΣτΕ¹, που αποτέλεσε και αποτελεί μέχρι σήμερα σημαντικό σημείο αναφοράς στη βιβλιογραφία σχετικά με τη συνταγματική κατοχύρωση των ιερών κανόνων της Εκκλησίας² και περιέχει διάκριση μεταξύ δογματικών, διοικητικών κανόνων και θεμελιωδών διοικητικών θεσμών της Εκκλησίας. Η διάκριση των Ιερών Κανόνων, ωστόσο, σε δογματικούς και διοικητικούς εκ μέρους της πολιτείας δημιουργεί ανεπίστρεπτη σύγχυση των δύο δικαιωμάτων. Γίνεται αντιληπτό ότι το Σύνταγμα κατοχυρώνει τους ιερούς κανόνες, αλλά δεν κάνει λόγο για δογματικούς και διοικητικούς. Το ζήτημα που προκύπτει, λοιπόν, δεν είναι πλέον το ποιοι κανόνες είναι διοικητικοί ή δογματικοί^{3 4}, αλλά η αυτονομία της Εκκλησίας απέναντι στο κράτος σε ζητήματα οργάνωσης και λειτουργίας της εντός του. Ο όρος θρησκευτική αυτονομία φαίνεται να έχει μεταφερθεί σε μικρό βαθμό και στην ελληνική νομολογία με έμφαση ότι περνάει από το άρθρο 3 παρ. 1 Συντ.

Χαρακτηριστικά, η υπ' αρ. 4596/2014 ΣτΕ⁵, αναφέρει τα εξής: «...Η παρέμβαση αυτή δικαιολογείται, ενόψει και της αυτονομίας που απολαμβάνει, κατά το Α.3 π.1 Συντ., αλλά και το Α.9 της ΕΣΔΑ, ερμηνευόμενο υπό το φως του Α.11

¹ Χ. Αλεβίζου, <https://www.arthro-13.com/news/i-yp-ar-3003-2014-olste-kai-i-syntagmatiki-katochyrosi-ton-ieron-kanonon-tis-ekklisias/>.

² Ε. Παλιούρα, <https://www.arthro-13.com/news/syntagmatiki-katochyrosi-ton-ieron-kanonon/>.

³ Α.Ι. Μάνεση και Κ.Α. Βαβούσκου, Γνωμοδότηση, ΝοΒ 23, σελ. 1033.

⁴ Ι. Παναγόπουλου, Εκκλησιαστικόν Δίκαιον, 1980, σελ. 58.

⁵ Ρ. Παπασυκιώτη, <https://www.arthro-13.com/news/ste-4596-2014-g-tmima-peri-ekklisiastikon-dikastirion-kai-prosopikis-eleytherias-klirikon/>.

αυτής, η Ορθόδοξη Εκκλησία της Ελλάδος, βάσει της οποίας έχει δικαίωμα, υπερασπιζόμενη τις πεποιθήσεις της, που είναι δυνατόν να διαφέρουν αρκετά από εκείνες της Πολιτείας, να απαιτήσει από τους υπηρετούντες αυτήν θρησκευτικούς λειτουργούς, λόγω και της φύσεως της πνευματικής πρωτίστως σχέσεως που τους συνδέει με το πρόσωπό της, συγκεκριμένη συμπεριφορά, έτσι ώστε τόσο ο ιδιωτικός όσο και ο επαγγελματικός τους βίος να συμβαδίζει με τις διδασκαλίες της και να μην υπονομεύει το κύρος και την αξιοπιστία της....», αλλά και η Ολομέλεια του ΕΣ με την υπ' αρ. 196/2010 απόφασή της αναφέρει ότι: «...με το Α.3 π. 1 Συντ. ορίζεται ότι «Η Ορθόδοξη Εκκλησία της Ελλάδος ... είναι αυτοκέφαλη, διοικείται από την Ιερά Σύνοδο των εν ενεργεία αρχιερέων και από τη Διαρκή Ιερά Σύνοδο που προέρχεται από αυτή και συγκροτείται όπως ορίζει ο Καταστατικός Χάρτης της Εκκλησίας ...». Από τη διάταξη αυτή καθιερώνεται το αυτοκέφαλο της Εκκλησίας της Ελλάδος, δηλαδή η διοικητική αυτοτέλεια αυτής, για τις υποθέσεις της και την περιουσία της ή άλλως η αυτονομία αυτής μέσα στο θεσπιζόμενο σύστημα της «νόμω κρατούσης Πολιτείας», δηλαδή με βάση τους ισχύοντες νόμους και μέσα στα πλαίσια των γενικών κανόνων που θεσπίζει ελεύθερα ο νομοθέτης, τους ιερούς κανόνες και τις παραδόσεις της θρησκείας και τις αποφάσεις της Ιεράς Συνόδου της Ιεραρχίας (Ι.Σ.Ι.) και της Διαρκούς Ιεράς Συνόδου (Δ.Ι.Σ.)...». Συνεπώς, καταλήγουμε στο ότι η νέα ερμηνευτική διάσταση της συνταγματικής κατοχύρωσης των ιερών κανόνων είναι η διασφάλιση του δικαιώματος της θρησκευτικής αυτονομίας. Η ερμηνευτική αυτή διάσταση είναι, θα λέγαμε, κανονικότερη της προηγούμενης, συμφωνεί δηλαδή με το κανονικό δίκαιο της Ορθόδοξης Εκκλησίας, που δεν γνωρίζει πολιτειακούς διαχωρισμούς. Η Εκκλησία έτσι αυτοδιοικείται και αυτοκαθορίζεται σύμφωνα με το οικείο της δικαίωμα σύστημα, φυσικά υπό τους προβλεπόμενους περιορισμούς του δικαιώματος της θρησκευτικής ελευθερίας⁶ και τους ειδικότερους της θρησκευτικής αυτονομίας που συνίσταται στην αξίωση προστασίας του βάσει της στενής ερμηνείας της φερόμενης προσβολής του. Πρέπει δηλαδή οποιαδήποτε προσβολή του δικαιώματος της θρησκευτικής αυτονομίας να είναι άμεση και όχι έμμεση. Αυτό

⁶ Ι.Μ. Κονιδάρη, Εγχειρίδιο Εκκλησιαστικού Δικαίου, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Κομοτηνή, 2000, σελ. 57.

καθίσταται αντιληπτό μέσω του δικαιώματος αυτοκαθορισμού της θρησκευτικής κοινότητας. Η κοινότητα δηλαδή καθορίζει τη δικαϊκή της αυθυπαρξία εντός του πολιτειακού δικαίου. Δεν θα ορίσει ο πολιτειακός νομοθέτης το περιεχόμενο της έννοιας του κληρικού ή της ιερωσύνης. Ο αυτοκαθορισμός αυτός εκτείνεται και στο μέλος της οικείας κοινότητας με μια ιδιαιτερότητα. Το μέλος αυτοκαθορίζεται μέσω της ένταξής του στην κοινότητα και μέσω της υπαγωγής του στο εσωτερικό της δίκαιο. Έχει, δηλαδή, υποχρέωση πίστης και δεν έχει δικαίωμα διαφωνίας με τη θρησκευτική κοινότητα στα βασικά της δικαϊκά και οργανωτικά θέματα. Δεν μπορεί, δηλαδή, κληρικός της Ορθόδοξης Εκκλησίας να αξιώσει να παραμένει κληρικός διατηρώντας ομοφυλοφιλική σχέση ή αντιστοίχως δεν μπορεί μοναχός της Ορθόδοξης Εκκλησίας να διάγει βίο αντίθετο προς τις κανονικές επιταγές και να αξιώνει να αλλάξει η Εκκλησία και το εσωτερικό της σύστημα. Ζητήματα αυτοκαθορισμού αναλύονται από την ευρωπαϊκή νομολογία με χαρακτηριστική την υπόθεση C-414/16 ΔΕΕ, με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, Vera Egenberger Κατά Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung e.V..

Στο πλαίσιο αυτό εμφανίζεται στο προσκήνιο ένα άλλο μείζονος σημασίας ζήτημα που είναι η σχέση εκκλησιαστικής και κοσμικής δικαιοσύνης. Το κανονικό δίκαιο περιέχει συναφείς διατάξεις, που δεν κρίνεται σκόπιμο να αναλυθούν εν προκειμένω. Θα αναφερθούμε στο ζήτημα, λοιπόν, από την πολιτειακή πλευρά στοχεύοντας στην ανάδειξη της φύσεως των εκκλησιαστικών δικαστηρίων, όπως τα αντιλαμβάνεται και όπως πρέπει κανονικά, δηλαδή και σύμφωνα με το περιεχόμενο του κανονικού δικαίου, να τα αντιλαμβάνεται η πολιτεία.

Όσον αφορά την υπ' αρ. 4596/2014 ΣτΕ παρουσιάζει έντονο ενδιαφέρον⁷ όσον αφορά τη φύση των εκκλησιαστικών δικαστηρίων ως δικαιοδοτικών-πειθαρχικών οργάνων⁸. Η λειτουργία των εκκλησιαστικών δικαστηρίων⁹ προβλέπεται σε πολιτειακό νόμο, ο οποίος είναι ο ν.5383/1932 «περί

⁷ Χ. Ανδρέοπουλου, άρθρο, eleftheria.gr, 2016.

⁸ Σ.Ν. Τρωϊανός – Γ.Α. Πούλης, Εκκλησιαστικό Δίκαιο, 2η έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2003, σελ 145 επ..

⁹ Ι.Μ. Κονιδάρη, Εγχειρίδιο Εκκλησιαστικού Δικαίου, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2000, σελ. 227.

εκκλησιαστικών δικαστηρίων και της υπό αυτών διαδικασίας». Πρέπει να αναφερθεί ότι στο Α.87 Συντ. ορίζεται, ότι η δικαιοσύνη απονέμεται από δικαστήρια, συγκροτούμενα από τακτικούς δικαστές, που απολαύουν προσωπική και λειτουργική ανεξαρτησία. Δικαστικές επιτροπές και έκτακτα δικαστήρια με οποιοδήποτε όνομα δεν επιτρέπεται να συσταθούν βάσει Α.8 Συντ. Από τις διατάξεις αυτές του Συντάγματος προκύπτει ότι η απονομή της δικαιοσύνης ανατίθεται αποκλειστικώς στα τακτικά δικαστήρια που συγκροτούνται όπως αναφέρθηκε και λειτουργούν με τις εγγυήσεις που επίσης συνταγματικά καθιερώνονται σύμφωνα με το Α.93 και επόμενα.

Κάτω απ' αυτό το πρίσμα, ερμηνευόμενες οι διατάξεις του Καταστατικού Χάρτη της Εκκλησίας της Ελλάδος και του ν.5383/1932, έχουν την έννοια ότι τα ως άνω αναφερόμενα εκκλησιαστικά δικαστήρια, που συγκροτούνται από κληρικούς, δεν είναι φορείς δικαστικής εξουσίας κατά τη συνταγματική έννοια¹⁰, η δε από τον νόμο απονομή της ονομασίας αυτής, δεν μπορεί να μεταβάλει την φύση τους κατά την άσκηση της πειθαρχικής αρμοδιότητάς τους. Περαιτέρω, τα εκκλησιαστικά δικαστήρια, άλλοτε μεν επιβάλλουν κυρώσεις πνευματικής μόνον φύσεως, άλλοτε δε επιβάλλουν κυρώσεις, που επηρεάζουν αμέσως την υπηρεσιακή σχέση κληρικού ή μοναχού με την Εκκλησία, καθώς και τα δικαιώματα που απορρέουν από αυτή τη σχέση.

Στη δεύτερη περίπτωση, τα πειθαρχικά αυτά όργανα της Εκκλησίας¹¹ έχουν χαρακτήρα πειθαρχικών συμβουλίων κατά τη νομολογία του ΣΤΕ και οι εκδιδόμενες από αυτά αποφάσεις, ως εκτελεστές πράξεις διοικητικών αρχών, υπόκεινται φυσικά σε αίτηση ακυρώσεως ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας. Συνοπτικά, λοιπόν, τα εκκλησιαστικά δικαστήρια δεν είναι δικαστήρια κατά την έννοια του ελληνικού Συντάγματος. Το θέμα, όμως, δεν σταματάει εδώ ούτε μπορεί να σταματήσει στην πάγια νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, καθώς υπό το πρίσμα του δικαιώματος της θρησκευτικής αυτονομίας πρέπει να εξεταστεί η σχέση

¹⁰ Θ. Παπαγεωργίου, Εισήγηση, Το νομοθετικό καθεστώς και οι σχέσεις της Εκκλησίας της Ελλάδος με το Κράτος : δεδομένα και παρανοήσεις, σχ. http://iaath.gr/anatheorisi-ecclesia/Eisigisi_T_Papageorgiou.pdf.

¹¹ Ζ. Καραμήτρου, Εκκλησιαστικά Δικαστήρια – Πειθαρχικά Συμβούλια, Εισηγήσεις, Μέρος Α', Νομοκανονικά (2), 2015.

εκκλησιαστικής και κοσμικής δικαιοσύνης τόσο με γνώμονα το πολιτειακό δίκαιο όσο και με γνώμονα το κανονικό δίκαιο της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Το ζήτημα αυτό αποτελεί αφορμή για προβληματισμό που ξεκινάει από το ιστορικο-κανονικό πλαίσιο της λειτουργίας της εκκλησιαστικής δικαιοσύνης από τη βυζαντινή περίοδο έως σήμερα και εκτείνεται μέχρι την επισκόπηση των διατάξεων του νόμου 5383. Πάντως και υπό το πρίσμα της μη άσκησης εκ μέρους της Εκκλησίας δημόσιας εξουσίας, καθώς και της μη υπαγωγής της στους φορείς γενικής διακυβέρνησης, εκτός αν αναγράφεται ρητά, δεν μπορεί να εφαρμοστεί το πολιτειακό πειθαρχικό δίκαιο στα εκκλησιαστικά δικαστήρια.

Καταληκτικά, επισημαίνεται ότι στο πλαίσιο της διακριτότητας του πολιτειακού και του κανονικού δικαίου καθίσταται εμφανής και η αποστολή του πρώτου σε σχέση με το δεύτερο. Πιο αναλυτικά, το πολιτειακό δίκαιο δεν οφείλει να κατανοεί το κανονικό ούτε να το γνωρίζει. Οφείλει, όμως, να μην το παραγνωρίζει.